

UNA VISIÓ DELS ESCRIPTORS JOAN PUIG I FERRETER I FERRAN CANYAMERES A TRAVÉS DE LES OBRES "LA TRAÏCIÓ DE LLAVANERES" I "EL GRAN SAPASTRE"

Maria del Carme Oriol

Joan Puig i Ferrer i Ferran Canyameres es van conèixer a la Barcelona dels anys vint, vinculats al món de la bohèmia literària i, més tard, al món periodístic i editorial. La seva relació es va anar fent, cada vegada, més estreta fins que, com a conseqüència de la Guerra Civil, es van haver de separar temporalment. A l'exili es van retrobar a París i la seva amistat va continuar, però problemes comuns d'ordre material i sentimental els van distanciar progressivament. La ruptura definitiva de la seva relació es va produir cap als anys quaranta a París i va transcendir públicament, de manera que les seves diferències personals es van convertir en tema de conversa entre el cercle d'exiliats catalans residents a França. Els fets que va motivar aquesta ruptura van constituir el punt de partida i la trama de dues obres literàries (1), l'anàlisi de les quals permet d'acostar-se als trets més remarcables de la personalitat de llurs autors.

Les dues obres

Presenten un tema comú: l'atac personal a l'amic per qüestions amoroses i de diners i l'intent, al mateix temps, de demostrar la pròpia innocència.

L'obra de Canyameres, escrita abans, constitueix una mena de memorial de greuges on l'autor exposa de forma detallada els perju-

dicis morals i materials que li ha reportat l'amistat amb Puig i Ferrerter. L'obra de Puig i Ferrerter és concebuda com la resposta al manuscrit de Canyameres i com una justificació de l'autor. El manuscrit de Canyameres va circular entre els catalans exiliats a París, però no va ser publicat com a llibre fins després de l'aparició de "La traïció de Llavaneres" dins de la monumental obra "El pelegrí apassionat" (2).

Els personatges que hi intervenen són nombrosos i, molts d'ells, estan relacionats amb la cultura i la política catalana del moment. Hi apareixen homes tan coneguts com Ventura Gassol (Gentil) (3), Plàcid Vidal (Benigne Constant), Josep Tarradellas (Eudald Tarregada)... Però els personatges fonamentals, els que conformen el nus de l'acció, són Marie Rose Teston (Mari-Stella Testout), Joan Puig i Ferrerter (Janet) i Ferran Canyameres (Armand Llavaneres). Aquests tres personatges són els protagonistes de la traïció i conformen el triangle amorós de les novel·les.

Altres personatges com Falcon (Halcon), els socis del negoci, la família de Puig i Ferrerter... hi tenen una importància molt secundària.

Els fets de la traïció

Els fets que donen lloc a la traïció (i en això coincideixen els dos autors) són fonamentalment amorosos i materials.

Els fets amorosos de la traïció conflueixen en el personatge femení Marie Rose (Mari-Stella), amant de Puig i Ferrerter (Janet) i la gran passió de la seva vida. Puig i Ferrerter acusa el seu amic Canyameres (Llavaneres) de mantenir relacions amoroses amb Marie Rose (Mari-Stella) i, per tant, el qualifica d'amic deslleial i traïdor.

Canyameres, davant d'aquesta acusació, nega a "El gran sapastre" el fet de tenir relacions amb Marie Rose (4) i atribueix les sospites de Puig i Ferrerter a una mena de pertorbació mental de persona malalta i desequilibrada (5). En canvi, a "La traïció de Llavaneres", Janet basa la certesa de la traïció en diverses circumstàncies: la caiguda dels amants en una trampa psicològica que els posa (6), la por i el ressen-

timent de Mari-Stella com a conseqüència de l'incident de la planxa (7), la mútua ambició pels diners, llur sentit pràctic de l'amor (8)... Aquesta certesa, que Janet té de la traïció, només vindrà confirmada per la confessió de Mari-Stella feta sota la coacció física de Janet (9).

Els fets materials de la traïció s'observen a dos nivells diferents. D'una part, Canyameres retreu a Puig i Ferrerter l'estafada que fa a Catalunya i, més concretament, a la República, en quedar-se uns diners que no li pertanyen i que havien de ser dedicats a la compra d'armament (10). En definitiva li diu que no s'ha fet mereixedor de la confiança que li ha estat dipositada i que utilitza els diners per al lucre personal i per a pagar-se l'amant o altres dones (11). Contràriament, Janet explica que va rebre uns diners de Bergadà per haver-li salvat la vida en ajudar-lo a fugir de Catalunya durant la guerra, tot i que accepta el fet d'haver rebut diners del govern de la Generalitat en un repartiment que en van fer els alts càrrecs (12).

D'altra banda hi ha el muntatge d'un negoci a París amb iniciativa de Canyameres i en el qual Puig i Ferrerter inverteix una gran quantitat de francs que, segons aquest, li són estafats pel seu amic i per la seva amant. Respecte a aquest punt, Canyameres reconeix a "El gran sapastre" que no li torna els diners en sentir-se ofès pel que Puig i Ferrerter ha dit d'ell (13).

Aquest són els fets. Cal veure, ara, el nivell d'importància que prenen en l'un i l'altre escriptor, la qual cosa permetrà captar les seves preocupacions fonamentals. Així, Canyameres dedica més atenció als fets materials, mentre que a l'obra de Puig i Ferrerter l'aspecte més tractat és el de la traïció per part de l'amic que li pren l'amant. No és que els autors oblidin l'altre aspecte de la traïció sinó que parteixen de punts diferents per arribar, posteriorment, a l'explicació de la traïció completa. Aquesta diferència d'intensitat en el tractament dels fets podria anticipar un aspecte de la personalitat dels autors. En Canyameres predominaria el materialisme propi d'un home de negocis i en Puig i Ferrerter la sensibilitat pròpia d'un sentimental.

Diferències literàries

L'obra de Canyameres, "El gran sapastre", s'assembla més a una biografia que a una novel·la. Presenta, de forma ordenada en l'espai i en el temps, fets i anècdotes relacionades amb Puig i Ferrer des del moment en què Canyameres el va conèixer fins que es va produir el trencament de les seves relacions personals. L'autor pretén narrar un fet verídic, per això conserva el nom real dels personatges i dona a l'obra un to narratiu de memòria. Tanmateix, el fet que l'obra vulgui ser massa equànime produeix, en molts casos, l'efecte contrari al desitjat per l'autor i, com a conseqüència, pren un to massa parcial.

L'obra de Puig i Ferrer, "La traïció de Llavaneres", constitueix una novel·la basada en un fet real però es proposa un objectiu més ampli que la simple descripció dels fets. L'autor pretén tractar, a partir de la ficció, el tema genèric de l'enveja i de l'envejós i posa de manifest un major talent creador tant en el tractament dels personatges que hi surten com en el muntatge de tota la novel·la.

Si Canyameres relata els fets des del punt de vista de l'autor omniscient, Puig i Ferrer busca l'objectivitat de l'obra a través d'altres recursos. A "La traïció de Llavaneres" el plantejament dels fets prové de tres fonts informatives diferents: el manuscrit de Patra, el relat de Cantí a l'autor (que comprén la versió de la traïció tal i com la va escoltar Cantí, per via oral, del propi Janet) i les notes de Janet on apareix el testimoni d'altres que van conèixer els fets (versió de Julienne).

L'estructura formal de les dues obres és completament diferent. "El gran sapastre" és format per capítols curts (amb un encapçalament que sintetitza la idea del capítol) i segueix una estructura lineal. "La traïció de Llavaneres" consta de capítols molt més llargs i s'hi troben diverses interrupcions en el desenvolupament de la trama com la història de "El cínic i el sentimental" (14), el relat de Cantí a l'autor, el relat de Julienne...

Malgrat aquesta diferència en l'estructura formal, les dues obres segueixen una mateixa estructura lògica. Primerament hi ha la presen-

tació que cada autor fa de l'altre, amb notes sobre aspectes de la seva vida; a continuació, l'explicació dels fets segons l'òptica personal de l'autor i com a final, una conclusió que Puig i Ferrerter escriu en vers (15) d'una forma imaginativa, enigmàtica i fantasiosa (tot i que denota una evident influència de Cervantes) (16) i que Canyameres presenta d'una forma que vol ser real i científica amb l'estudi que fa un grafòleg sobre la personalitat de Puig i Ferrerter (17).

Una altra diferència literària entre les dues obres es dona a nivell de contingut, en la diferent manera de presentar els fets al lector. "El gran sapastre" és ple de judicis de l'autor sobre Puig i Ferrerter i imposa una única interpretació dels fets. "La traïció de Lllavaneres" no pretén emetre cap judici; com diu Cantí "l'art no jutja" (18), opinió que s'interpreta com una manera de dir-li a Canyameres que allò que ell fa no és art.

De fet, cada autor emet al seu llibre un judici sobre l'obra literària de l'altre. Canyameres veu Puig i Ferrerter com un gran escriptor i admira el seu geni literari (19), mentre que Puig i Ferrerter fa referència a la qualitat massa fluixa de les obres de Canyameres (20), amb la qual cosa treu mèrit a "El gran sapastre" i li dona base per qualificar-lo de "pamflet difamador" (21).

Els autors a través de les seves obres

Les dues obres presenten, de forma molt manifesta, una introspecció psicològica dels personatges masculins centrals, que correspon al retrat que els propis autors presenten, d'ells mateixos, al lector. Per això la lectura de les dues obres permet d'obtenir informació sobre els aspectes més remarcables del particular tarannà dels dos escriptors respecte a uns problemes compartits i a la relació mantinguda envers amics comuns. A continuació s'intenta, per tant, de ressaltar els trets més rellevants del comportament dels dos escriptors a partir de les reaccions i de les emocions que manifesten els personatges masculins centrals de les seves obres.

Joan Puig i Ferrer (Janet)

Les reaccions de Puig i Ferrer descrites a les dues novel·les ens presenten un tipus de personalitat amb una certa dosi de neurosi. Janet manifesta un comportament inquiet, angoixós i, en definitiva, ansiós quan té al davant el seu amic Llavaneres (22), la imatge física del qual se li fa, des del primer moment, repulsiva sense saber quina és la causa d'aquesta sensació que no pot dominar.

Llavaneres veu Janet com un desequilibrat, maniàtic, violent (23)... i fins i tot, el mateix Janet reconeix que el seu excessiu apassionament, en lloc d'atacar-li el cor li ha atacat el cervell (24). També Canyameres, al seu llibre, el qualifica de maniàtic (25) i recull el testimoni d'altres que el van conèixer i que el consideraven un malalt (26).

Janet, en rellegir les seves notes, se n'adona que la idea de la traïció és com una obsessió que li fa perdre l'enteniment (27), però no pot fer res per a alliberar-se d'aquestes idees obsessives que li faran pensar en la idea de matar els suposats amants. Hi ha moments en què Janet, decididament penedit, vol oblidar tot allò que la seva ment atribueix a Llavaneres; entra en una mena de crisi existencial i vol redimir-se, però, quan torna a tenir a prop el seu amic, comença a sentir fàstic (en veure el seu aspecte físic) i, a mida que van parlant, Janet condueix la conversa cap a la mateixa idea obsessiva de la traïció amorosa, amb la qual cosa la relació entre els dos amics empitjora (28).

El temperament terriblement gelós de Puig i Ferrer serà la causa de seriosos conflictes que solucionarà descarregant la seva tensió per la via directa de l'agressivitat i per la via indirecta de la fantasia. La conducta agressiva de Puig i Ferrer es manifestarà en situacions límit com en el cas de l'agressió a la seva amant amb la planxa o bé quan mata la cabra del veí (29). A través de la fantasia, Janet s'allunya del món real i s'imagina tot allò que no és capaç de fer. Hi ha un moment en què gairebé desitja haver matat Llavaneres per poder-se redimir a la presó i acabar amb aquesta situació de dubte que el turmenta. Les imaginacions prenen realitat a la seva ment i, així, parla amb Mari-Stella d'allò que passaria si matés el seu amic traïdor (30). També hi

ha una gran dosi de fantasia a "El col.loqui dels gossos" (31) que sembla producte d'un somni despert de Janet en un estat que voreja l'al.lucinació.

Ferran Canyameres (Armand Llavaneres)

La primera cosa que s'observa en el seu comportament envers Puig i Ferreter és una mena d'admiració que s'anirà convertint en enveja per tot allò que a Puig i Ferreter li suposa un èxit (sentimental o material). L'enveja unida al ressentiment que sent davant de les acusacions de Puig i Ferreter li provocarà una tensió que alliberarà de manera indirecta escrivint "El gran sapastre". Escriure el llibre té un doble sentit per a Canyameres: descarregar-se emocionalment i canalitzar els seus impulsos d'enveja i de ressentiment mitjançant la utilització del sarcasme i de la ironia. Canyameres explica els mals noms de "matacabres" (32) i de "Joan Puig i Fer-à-repasser" (33) que eren atribuïts al seu amic.

Canyameres projecta tot allò que ell considera despreciable en un home en la persona de Puig i Ferreter, mentre que ell se'ns presenta com un virtuós. Per això, Puig i Ferreter, en tenir notícies de l'existència del manuscrit, va escriure la seva novel.la per explicar tots aquells aspectes negatius que, segons ell, Canyameres tenia i que no restarien escrits. Així, mentre Puig i Ferreter és acusat per Canyameres d'anar amb dones i de gastar-se els diners de Catalunya, Janet diu que Llavaneres s'entén amb dones (34), que li ha estafat uns diners i que s'ha dedicat al "marché noir" durant la Guerra Mundial (35).

A mode de síntesi

La lectura de les dues obres posa el lector en el coneixement dels fets que van succeir vistos des de l'òptica d'un i altre escriptor, amb la doble finalitat de defensa pròpia i d'acusació a l'altre. Aquesta

manera particular de presentar els fets produeix en el lector la impressió de ser l'espectador d'un judici, en el qual les dues parts implicades aporten arguments i testimonis que han de contribuir a esbrinar allò que realment va succeir. En tot cas, en aquesta constant aportació de proves, ambdós escriptors manifesten la seva manera de ser i de reaccionar davant dels fets que van constituir el centre de les seves preocupacions més íntimes durant un període de vint anys de la seva vida, i que correspon, d'altra banda, a l'època de joventut i de maduresa dels dos homes.

Per tant, la lectura de les obres analitzades "El gran sapastre" i "La traïció de Lllaneres" permet presentar una llista dels trets més característics de la personalitat dels dos autors. Així, Puig i Ferrer es mostra: primitiu en les reaccions, més aviat insegur, d'esperit contradictori, sentimental, romàntic, orgullós, tímid, apassionat, imprudent, gelós, inestable, egocèntric, imprevisor, home d'intel·ligència creadora, obstinat... I Ferran Canyameres es manifesta: pràctic, materialista, realista, calculador, ambiciós, envejós, home d'intel·ligència pràctica, astut, cínic, prudent...

NOTES

- 1.- Cf. Joan Puig i Ferrer, *La traïció de Lllaneres* dins *El pelegrí apassionat*, vol. 9, (Perpinyà: Proa, 1961).
Cf. Ferran Canyameres, *El gran sapastre*, (Barcelona: Agut editor, 1977).
- 2.- *El gran sapastre* encara figura com una obra inèdita a l'article que la Gran Enciclopèdia Catalana dedica a Ferran Canyameres.
- 3.- Es posen entre parèntesis els noms que utilitza Puig i Ferrer al seu llibre.
- 4.- Cf. *El gran sapastre*, pp. 213 a 222.
- 5.- Cf. Op. cit, pp. 216, 217.
- 6.- Cf. *La traïció de Lllaneres*, pp. 239, 279, 296 i d'altres.

- 7.- Puig i Ferreter, en un atac de gelosia, va agredir Marie Rose amb una planxa i li va causar una commoció cerebral. Aquest fet va sortir als diaris de l'època i va ser molt comentat tant a París com a Barcelona.
- 8.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, p. 69.
- 9.- Cf. Op. cit, pp. 419 a 432.
- 10.- Cf. *El gran sapastre*, pp. 73, 74.
- 11.- Cf. Op. cit, pp. 169, 170.
- 12.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, p. 242.
- 13.- Cf. *El gran sapastre*, pp. 268, 282.
- 14.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, pp. 130 a 201.
- 15.- Cf. Op., cit, pp. 411 a 448. Inclou "La confessió i el nou col.loqui dels gossos", "La confessió" i "El nou col.loqui dels gossos".
- 16.- Miguel de Cervantes, *El coloquio de los perros* dins *Novelas ejemplares*, vol.2, (Madrid: Cátedra, 1981-82).
- 17.- Cf. *El gran sapastre*, pp. 337 a 343.
- 18.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, p. 448.
- 19.- Cf. *El gran sapastre*, p. 13.
- 20.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, pp. 13, 60, 216.
- 21.- Cf. Op. cit, p. 335.
- 22.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, pp. 11, 45, 205 i altres.
- 23.- Cf. Op. cit, p. 234.
- 24.- Cf. Op. cit, p. 27.
- 25.- Cf. *El gran sapastre*, p. 237.
- 26.- Cf. Op. cit, p. 307.
- 27.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, pp. 224, 225.
- 28.- Cf. Op. Cit, pp. 390 a 394.
- 29.- Cf. *El gran sapastre*, p. 41.
- 30.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, p. 332.
- 31.- Cf. Op. cit, pp. 411 a 419.
- 32.- Cf. *El gran sapastre*, p. 39.
- 33.- Cf. Op. cit, p. 78.
- 34.- Cf. *La traïció de Llavaneres*, p. 108.
- 35.- Cf. Op. cit, p. 359.

